ڕۆڵی ئارام ساڵح لە بواری ڕۆشنبیریدا
توێژینەوەیەکی وەسفی و شیکاری ڕەخنەییە

رزگار عومەر فەتاح[١]

[١] بەشی پەروەردەی بنەڕەتی، فاکەڵتی پەروەردە، زانکۆی کۆیە، هەرێمی کوردستان، عێراق

پوخته

توێژینەوەکەمان بە ناونیشانی (ڕۆڵی ئارام ساڵح لە بواری ڕۆشنبیردا) ئامانج و دەرفەتیکی گرینگە بۆ پێشاندانی ڕۆڵی شاعیران و نوسە ران و ڕوناکبیران لە بوژانەوەی ئە دەب و ڕۆشنبیری لە کۆیە بەگشتی و لە لای ئارام ساڵح دا بەتایبە تی . کە تا ئیستا بەپێی پێویست لەم بارەیەوە لای لێ نەکراوەتەوە. هەر ئەمەش هۆکارو هاندەرو پاڵنەرێکی بە هێز بوو بۆ ئەوەی هە وڵ و توانای خۆم لەم گۆشە نیگایەوە بخەمەگڕ،وێڕای هەبوونی هەندێ گرفتی لاوەکی.
توێژینەوەکە بە شێوەیەکی گشتی لە پێشەکی و دوو بەشی سەرەکی پێکهاتووە: بەشی یەکەم تیشکی خستۆتە سەرژیان و بەرهەمە شیعریەکانی ئارام ساڵح و لەسێ تەوەرە پێکهاتووە: تەوەرەی یەکەم، بریتییە لە ژیان و ژینگەی ئەدەبی و ڕۆشنبیری شاعیرو ڕۆژنامەنووس ئارام ساڵح،لێرەدا هەوڵمانداوە بە شێوەیەکی واقعیانە و ئەکادیمیانە مێژووی ژیان و ڕەوتی ئەدەبی و ڕۆشنبیری شاعیر بخەینەڕوو، تەوەرەی دووەم بۆ خەونە ڕەنگاڵەیەکانی ئارام ساڵح و جیهانی شیعر تەرخانکراوە، لە تەوەرەی سێیەمیشدا بەهرە و زەوق و سە لیقە و توانا شاراوەکانی(ئارام ساڵح)مان لە بوارەکانی ئەدەب و ڕاگەیاندن و بەرنامەو دیداری تەلەفزیۆنی پێشانداوە . بەڵام بەشی دووەم، تایبەتە بەڕۆڵ و کاریگەری ئارام ساڵح لەکۆڕوکۆبوونەوە و سمینار بواری رۆژنامەگەری دا. کە لە سێ تەوەر پێکهاتووە . لە تەوەرەی یەکەم دا پێگەی شاعیرمان لە کۆڕو کۆبوونەوەو سیمینارەکاندا خستۆتە ڕوو. لەتەوەرەی دووەم دا ،ڕۆڵ و کاریگەری شاعیرمان لە بوارەکانی پەروەردە و فێرکردن و چالاکییە مەدەنی و ڕۆشنبیرییەکان ڕونکردۆتەوە. لەتەوەرەی سێیەمیشدا ئەزموون و تواناو لیهاتوویی شاعیرمان لە بواری رۆژنامەگەریدا باس و شرۆڤەکردووە.

کلیلە وشە: کۆیە، شیعر، ئەدەب، ڕۆشنبیری، ئارام صالح

Abstract:

This study is entitled "The Role of Aram Salih in Promoting Literature and Education in Koya, After Uprising". This study aims at illustrating the role of poets and authors in reinvigorating the interest in literature and education in general, and the role of Aram Salih in particular. The reason behind selecting this topic is that the role and the works of Aram Salih have not been academically examined yet, although he has been playing a great role in the above mentioned fields since the Kurdish Uprising.
This study consists of an introduction and two chapters. The first chapter is devoted to Aram Salih's biography and his poetic works through three sections. The first section covers the biography of the poet and the journalist "Aram Salih", and his literary and the educational environment. The second section comprehensively considers Aram Salih's sensitive and alluring dreams in his poems. Section three presents his skills, senses, abilities, and tacts as a poet, journalist, and a broadcaster. Chapter two is dedicated to the role of Aram Salih in academic gatherings, seminars, and journalism, and these are covered in three sections. The first section tackles his roles in seminars and academic gatherings. The second section is dedicated to his role in the fields of education, enlightenment and civil activities. The third section studies his ability and skills in journalism. Finally, this study ends with concluding points, the list of used references, and the abstracts in Arabic and English.

Keywords: Koya, Poet, Culture, Aram Salih, Literature

1. پێشەکی

لەمێژوودا زۆرن ئەوانەی مۆم ئاسا لە پێناوی ڕۆشنکردنەوەی ژیان و بەها مرۆڤایەتییەکاندا دەسوتێن و دەتوێنەوە. یان هەروەکو سەربازیکی وون تەمەن و ژیانی خۆیان دەکەنە قوربانی ئامانجە بەرزو پیرۆزەکانی گەل و نەتەوەکەیان . شاعیرو رۆژنامەنووس ئارام ساڵح یەکێکە لەو قەڵەمە تیژو ماندوو نەناس و دیارو خۆنەویستانەی کە لە گەلێك لایەن و بواری جۆراوجۆرەو لەسنوری کاری ئەدبی و رۆژنەمەوانی و ڕاگەیاندنی بینراودا خزمەتێکی گەورەو فراوانی بەئەدەب و رۆشنبیری کوردی بەگشتی ڕەوتی شیعری و ڕوناکبیری و شارستانی لە شاری کۆیەدا بە تایبەتی کردووە،

سنوری توێژنەوەکە:-

بێگومان سنوری توێژینەوەکەمان لە بازنەی ڕۆڵ وکارو چالاکییەکانی شاعیرو ڕۆژنامەنوس ئارام ساڵح لەبوارە جیاوازەکانی شیعری و ئەدەبی هونەری و رۆشنبیری و فیکری و رۆژنامەوانی دەخولیتەوە. دەتوانین بڵێین شاعیر لەم ڕووەوە خزمەتیکی فرە لایەن و فرەبابەتی بە شاری کۆیەو گەل و نیشتمان و نەتەوەکەی خۆی گەیاندووە ،بەشیوەیەك توانیویەتی جێ پەنجەی خۆی لە بزوتنەوەی ئەدبی لە کۆیەدا دەربخات و گۆرانکاریەکی داهێنەرانەش لەم بوارەدا بکات. تەنانەت لە هەندێ مەیداندا وەك کاری ڕاگەیاندن و میدیاو بەرنامەی تەلەفزێونیدا وەك سەرقافڵەو ڕێچکەشکێنێك دەردەکەوێ. هەرئەمەش هۆکاری سەرەکی هەڵبژاردنی ئەم بابەتە بووە.

ئامانجی توێژینەوەکە:- .

دیارە وێڕای هەبوونی هە ندێ گیروگرفت، گرینگی و بەهای ئامانجی توێژینەوەکە لەوەدایە ، هەوێنی شاکارێکی بەرزو گەورەیە بۆ ئەوەی ڕۆڵ و لایەنە شاراوەکانی کارو چالاکییەکانی ئە م شاعیرو رۆژنامە نوسە بخەینەڕوو . لەهەمان کاتدا نەخشە ڕێگایەکی زۆرباشیشە لەدارشتن و پەرەسەندنی ڕەوتی ئەدەبی و هۆشیاری لە کۆیە لە ئیستاو لە ئایندەشدا.

میتۆدی توێژینەوەکە:-

بۆ ئەوەی ڕۆڵـــی ئە م شاعیرو رۆژنامە نوسە بە زەوق و سەلیقەو خاوەن ئەزموونە بەشێوازێکی جوان و گونجاو بخەینەڕوو، پەنامان بردۆتە بەر میتۆدی وەسفی و شیکاری ،تا بەم هۆیەوە ڕونتر و باشتر ئاستی تازەگەری و داهێنان لەلای ئەم شاعیرە لێهاتووە نیشان بدەم و بەرز بنرخێنم.

ستراچەری توێژینەوەکە:-

بەشێوەیەکی گشتی توێژینەوەکە لەپێشەکی دووبەشی سەرەکی پێکهاتووە ، وێڕای لیستی سەرچاوەکان و پوختەو ئەنجامی توێژینەوەکە.

2. بەشی یە کەم : ژیان و بەرهەمە شیعری و ئە دەبیەکانی ئارام ساڵح

2.1 تەوەرەی یەکەم : ژیان و ژینگەی ئە دبی و ڕۆشنبیری ئارام ساڵح:

ئە گەر هەڵویستەیە ك بکەین و بەویژدانەوە چاوێك بەمێژووی پڕ شانازی و سەروەری شاری کۆیە بخشێنین، دەبینین ئەم شارە لە بوارەکانی ئەدەبی و هونەری و سیاسی و ڕۆشنبیری وتەنانەت کۆمەڵایەتی و ئاینیشدا پێشەنگ و سە رقافڵە بووەودەیان و سەدان شاعیرو نووسەر و هونەرمەندو سیاسەت مەدارو زاناو ڕوناکبیری گەورەو بەناوبانگی تێدا هەڵکەوتووە. شاعیرو رۆژنامە نوسی هاوچەرخ ئارام ساڵح یەکێکە لەو دەنگ و ڕەنگە بەرزو زوڵاڵ وجوان و ڕازاوانەی لە ژێر کاریگەری و ڕەنگدانەوەی ئەو ژینگە و بارودۆخە شیعری و ئەدبییە جوان و مەزنەدا بە بەردەوامی و بێ پسانەوە ، بە بیری وردو ئەندیشەی فراوانەوە، بە هێمنی داهێنانی گەورە و گۆرانکاری فراوان و جوداکاری زەقی لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا کردووە . " ژینگەی سەرەتای تەمەنی شاعیر ،هاندەرو ڕێخۆشکەر ودەستگرو چاوکەرەوەی ئە وبووە . هەمیشە قەڵەم بەدەست و ڕۆشنبیرانی شاری کۆیە. هەستیان بەئارامییەکی ڕۆحی ودڵنەواییەکی دەروونی کردووە، ئەمیش لەوەوە سەرچاوەی گرتووە.کە مێژووی دەوڵەمەندی ئەدەبی ئەوشارە پانتایی بزوتنەوەی سیاسی و جموجۆلی نە پساوەی ڕوناکبیرانی، هەمیشە وەك چراوگیك ڕێگای ئەدەب و خەباتی بۆ روناك کردنەوە. لەڕاستیدا شاعیرو ئەدیبان خۆیان بەمیراتگرو وارسی حاجی قادری کۆیی و مەلای گەورەو ئەختەرو خاڵە سێوە و تایەر تۆفیق داناوە" (فازیل شەورۆ ،2013 : 124) شاعیرو ڕۆژنامەنوس ئارام ساڵح لە ساڵی 1961 لەگەڕەکی قەڵاتی شاری کۆیە شار ی ئەدەب و هونە رو مە ڵبەندی کوردایەتی لەدایك بووە. لە منداڵیەوە چاوی بەگوڵ و گوڵزارو ڕەزو باغی خۆیان لە (سەر تەمتەمان ورەزی پلوسك و گردی شێخ مستەفا) هەڵهێناوە. هەستی بە ئاوازی کەناچەو بنزگ زەرد و بووکە سۆرکەو بولبولی خۆشخوانی نیو باغ گۆش بووە و لە نێوجوانییە سیحراویەکانی سروشت ژیانی گوزاراندووە. لەساڵی1967 لە لایەن خانەوادەکەیەوە خراوەتە بەر خوێندن لە هەردوو قوتابخانەی زانست و هیوا خوێندنی سەرەتایی تەواو کردووە، هەرگیز ڕۆڵی مامۆستایەکانی لەبیر نەکردووە کەبەردەوام بەهەستی نەتەوایەتی و بیری کوردایەتی ئاڕاستەیان کردووە. هەمو وبەیانییەك لە کاتی ڕیزبوونیاندا لە گۆڕەپانی قوتابخانە بە سرودەکانی ئە ی ڕەقیب و ئە ی کوردینە و برا گەل بخوێنن و چەندین سروودی دیکە) لەپاڵ پرۆسەی خوێندندا بیریان زاخاو دەکردن و بەشێوازێکی شارستانیانەو سەردەمیانە پەروەردەیان دەکردن و هە ستی نەتەوایەتی و کوردایەتیان دەخستە بیرو هزریانەوە. فێری زانست پەروەری و ڕاستگۆیی و ڕەوشت بەرزی و ئاکارو کردەوەی باشیان دەکردن و بە بەردەوامی بۆخوێندنەوەی کتیب و گۆڤارو ڕۆژنامە هانیان دەدان. لە م ڕووەوە مامۆستایانی وەك عەلی حەویزو عەبدولڕەزاق قادرو وەهاب حەکیم نموونەی مامۆستای دڵسۆزو پێشەنگ بوون و لە پەروەردەکردنیاندا جێ دەستیان دیاربوو .

شاعیر هەر لە تەمەنی منداڵیەوە چانسێکی گەورەی یاوەر بوو، بەوەی(شەفیق بەیاد)ی مامی کە ڕوناکبیرو شاعیرێکی ناسراوی شاری کۆیە بوو، لە هەمان کاتدا مام غەفوری مامیشی دەستی شیعرو نوسینی هەبوو، نازناوی شیعری(خۆرسك) بوو. زۆربەی هەرە زۆری شەوان لە ماڵی ئارامی شاعیردا کۆدەبوونەوە،کۆڕو مەجلیسی شیعریان گەرم دەکرد. زۆرجاریش شاعیرو روناکبیری ناسراو مامۆستا (عوسمان خۆشناو) کە دۆستێکی زۆر ئازیزو خۆشەویستی بنەماڵەکەیان بوو ،

کۆنفرانسی نێودەوڵەتی کۆیە لە ڕەوتی شارستانیەتدا © ٢٠١٩
١-٣ نیسانی ٢٠١٩

Original Article | http://dx.doi.org/10.14500/krc2019.Ge336

دەچووە مێوانداریان و حزووری ئە و زاتە هێندەی دیکە کۆڕو دانیشتنەکانی شەوانی بە جۆش و خرۆشتر دەکرد، تا درەنگانی شەو لە کەشێکی پڕاوپڕ لە جوانی و ناسکی شیعراوی دا بە سەردەبرد. ئەم کەشە سیحر ئامێزە وردە وردە هەست و هۆشی ئارامی بەرەو دیمەنی ڕەنگاڵەیی شیعر کەمەندکێش کردووە و پەیتا پەیتا زیاتر رۆحی ئاشناو هەڵوەدای دونیای وشەو ناسکی و جوانی شیعر کردووە. لە دەرەوەی ماڵیش وێڕای هاندانی مامۆستایانی لەخوێندنگا، هاتووچۆکردنی بۆ دوکانە بچووکەکەی (سامی عەودال)ی شاعیر کاریگەری زۆری کردۆتە سەر گەشانەوەی بەهرەی شاعیرو زیاتر متووی شیعریان کردووە . هەر لە وێ لە گەڵ ژمارەیە ك ڕوناکبیرو شاعیر بۆتە هاوڕێ. لە وانە قوباد بەهرەوەرو مودریك ژاڵی و جواد حەمەد بەگ و چەندانی دیکە. لە پاڵ نەهامەتی و بارودۆخی ناهەمواری ئەو سەردەمەدا ، لەقۆناغەکانی ناوەندی و ئامادەیشدا هاوشانی خوێندن خەریکی خوێندنەوەو خۆ ڕۆشنبیری کردن بووە . بەردەوام بەدوای کتێب و سەرچاوەی رۆشنبیری جۆراو جۆر گەڕاوە. بەشیکی زۆری ئەو پارەیەی لە گیرفانیدابووە ،بۆکڕینی کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامە تەرخان کردووە. زۆریش خولیایی زمان و ئەدەبی کوردی بووە ،لە م بارەیەوە لە گەڵ هاو پۆل و مامۆستاکانی لەقوتابخانەدا یادەوەری زۆر جوانی هەیە. بەم شێوەیە ئارام ساڵح هەر لە قۆناغی ناوەندییەوە بە لًکو زووتریش حەزو ئارەزووی شیعر نوسینی هەبووە. زۆرجار هەستەکانی خۆی بەچە ند کۆپلە شیعرێکی سادە دەربڕیوە، لە قۆناغی ئامادەیش زیاتر خەریکی خوێندنەوەی ڕۆمان و دیوانی شاعیرانی کلاسیکی بووە. لە پاڵ ئەمانەشدا زۆر بایەخی بە خوێندنەوەی شیعری نوێ و بابەتی جۆراوجۆرداوە. ئامادەی زۆربەی زۆری کۆڕە ئەدبی فکرییەکان بووە. چەوسانەوەی گەلەکەی لە لایەن داگیرکەرانەوە ، هەستی نیشتمانی و کوردایە تیان بە هێزتر کردووە، تا ئەو ڕادەیەی خستۆتیانە سەرشارێگەی خە باتی نهێنی، ئەوەبوو لە بە هاری ساڵی 1977 پەیوەندی بە ڕێکخستنەکانی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستانەوە کردووە دوای ئەوەی ساڵی1980 چەند هاوڕێیەکی ڕێکخستنی ناوشار لە هە ولێر دەستگیر دەکرین، یەکی لە دەستگیرکراوەکان لە گەڵ ئەوەی هونەرمەندیش بوو ئیعتراف لە سەر ئارام ساڵح دەکات، بەڵام شاعیر خۆی بەدەستەوە نادات و خۆی لەدەستی دەزگا ئەمنیەکان ڕزگار دەکات و ڕوودەکاتە شاخ ودەبێتە پیشمەرگە، لەسە ر پێشنیاری نووسەرو ئەدیبی ناسراو(حاجی مەمۆ) کە کادیرێکی پێشکەوتووی کۆمەڵە بوو دەچێتە بارەگای کۆمیتەی سەرکردایە تی هەولێر لە گوندی (وەرتێ)و لەوە ێ لەبەشی ڕاگەیاندن دەست بەکار دەبێت و بەدیداری فەرید ئەسەسەرد و ئازاد جوندیانی و فەرید زامدار و کاکە عەبەی هونەرمەند و شە هید حەسەن کوێستانی و جوهەر کرمانج و نزار خەیلانی شاد دەبێت. دواتر محەمەد موکریش بە خۆیی و ڕۆمانی سەگوەڕەکەیەوە دەچێتە لایان ، بەڵام موکری زۆر نامێنێتەوەو دەچێتە بارەگای سەرکردایەتی،کۆبوونەوەی ئە و ژمارە زۆرەی ئەدیب و هونەرمەندان لەوێ ،جگە لەوەی بۆ شاعیر جێگەی دڵخۆشی بوو. زەمینەکی لەباریشی ڕەخساندبوو تا هەموویان بەیەکەوە ڕۆڵی خۆیان بگێرن لە خزمەت کردن و پێشخستنی ئەدەب و هونەری کوردی . بێگومان وێڕای ئەنجامدانی کارو چالاکی جۆراوجۆری ڕاگەیاندن و چاپکردنی کتێب و بڵاوکراوەو سازکردنی کۆڕ، لەساڵی 1982 بە پشتگیری خوالێ خۆشبوو دکتۆر کەمال خۆشناو بیرۆکەی دەرکردنی گۆڤارێکی گشتییان گەڵاڵە کردووە.کە دواتر بیرۆکەکە بووە ڕاستی و بەرجەستەکرا و گۆڤارەکە ناونرا ڕاپەڕین. کە دەستەی نوسەران بر یتی بوون لە (ئازاد جوندیانی و یوسف شەریف و فەرید زامدارو کاکە عەبەی هونەرمەند و ئارام ساڵح)کە یە کەمین ژمارەی گۆڤارەکە لە تەمووزی ساڵی 1982لە چاپخانەی شەهید جەعفەر چاپکراوە. کەبابەتی جۆراوجۆری سیاسی و ئەدەبی لە خۆگرتبوو. لە یەکەمین ژمارەی ئەم گۆڤارەدا سێ پارچە شیعری ئارام ساڵح بڵاو کرابۆوە. کە شیعری شۆڕشگێری وحەماسی بوون . کەلە قۆناغی ئە وسادا کاریگەری زۆریان لەسەر دڵ ودەروون و بیرو باوەڕی جەماوەر هەبوو .

بەکورتی ڕۆژگاری شاخ و پێشمەرگایەتی وێڕای ئاستەنگ و ناخۆشیەکانی زەمەنێکی زۆر جوان و پڕداهینان بوو. لە هەمان کاتدا هەوێن و هیزو وزەیەکی زۆر پتەوو کاریگەر بوو بۆ خەباتی شارو گەشە کردنی ڕەوتی شارستانیەتی لە کوردستاندا. دکتۆر کەمال غەمبار سەبارەت بە ژیان و ژینگەی شاعیر دەڵێ: " ئارام ساڵح لە ژینگەیەکی کشتوکاڵی لە باوەشی باغ و بێستاندا چاوی کردۆتەوە ،سەرەتا بوونەوەرەکانی سروشت چاوو دەروونی شاعیریان پڕکردووە لە جوانی سروشت و ئاویتە بوون لەگەل خۆشەویستی ژیاندا، کە گەیشتۆتە تەمەنی هەڕەتی لاوی . جوانی ئافرەت و قەشەنگی سروشت تێکەڵی یەکتر بوون. ئەم تێکەڵ بوونە شاعیریان گیرۆدەی ئەوین کردووە، کە بە هەستێکی ناسك و بە هرەیەکی بەرزوخەیاڵێکی ڕۆمانسی و بیرێکی تێژو قوڵ و زمانێکی پاراوو سفت وسۆل پێی ناوەتە جیهانی شیع، هەرچەندە کەدایك یەکەم مامۆستای زمانەوانی ڕۆڵەکەیە تی، بە ڵام شاعیر لە سروشتیش زۆر شت فێر بووە ، ئەم بارەش بە زەقی لە ناو شیعرەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە " . (د. کە مال غەمبار ، 2016 : 166) وەك لەم کۆپڵە شیعرەدا بە ناونیشانی (ئاسمانی شین) خۆی دەنوێنێ کە دەڵێ:

کاتێ سەیری ئاسمانم کرد،
ڕەنگی شینی پێ نەماوە ،
سەرم سورما گوتم ئاخۆ چی ڕوویداوە؟!
خۆ کەهاتی و ڕووت پیێشاندام،
نێرگزە گیان ..
ئەوسا زانیم،
ئاسمان بۆچی ڕووی شێواوە !
ئەوسا زانیم،
کەتۆشینی ئەو ئاسمانەت،
لە چاوانتا حەشارداوە!   (ئارام ساڵح ،1991 :6)

" شاعیر بە حوکمی ئە و ژیانە پڕ مەینەت و ئێش و ئازارەی تێیدا ژیاوە جۆرە تەمێکی ڕەشبینی بە سەر شیعرەکانییەوە بە دی دەکرێ ،شاعیریش خۆی ڕەنگدانەوەی واقعی ژیانە "(د.کەمال غەمبار، 2008 : 210) ئەمەش نموونەیەکی شیعری شاعیرە لە م بارەیەوە ،کەدەڵێ:

باخی ناخم
ڕەنگی خەزانی گرتووە ،
پایز لە چاوانما دەڕژێ،
چیبکەم لە دەست،
زێلوی وەسوەسە ی هیجرانت،
کە چۆتە نێو گەرووی بوونم و
بێسرەوتن
خوێنم دەمژێ!   (ئارام ساڵح ،2013 :11)

2.2 تەوەرەی دووەم : خەونە ڕەنگاڵە یەکانی ئارام ساڵح و جیهانی شیعر:

1. **جیهانبینی خەونە ڕەنگاڵەیەکانی شاعیر:**

جیهانبینی خەونە ڕەنگاڵەیەکانی ئارام ساڵح لەفەزای شیعریدا،لە بەها ئەخلاقی و ئینسانییەکانەوە سەرچاوەی گرتووە ولە بارو دۆخ و ژینگەیەکی ڕەنگاو ڕەنگ جیاوازو پڕاو پڕ لە ڕووداوگۆرانکاری وادا هاتۆتە ئاراوە،پەلکە زێڕینەیەکی شیعری ناوازەی دروستکردووە. کە زۆرجار لە ژێر سێبەری هەوری ڕەشدا وون دەبێت و دەردەکەوێتەوە. چونکە شاعیر زیاتر لەوەی کەدەبینرێت و زۆرتر لەوەی کە تێبینی دەکرێت ، لە م پێناوەدا ئازاری زۆری چەشتووە و قوربانی گەورەی داوە، ئەمە وێڕای ئەوەی هەمیشە لە بیرو خەیاڵی گەل و نیشتمان و نەتەوەکەی خۆیدابووە. بۆیە شاعیر تا ئاستێکی زۆر بەرز کەوتۆتە ژێر کاریگەری ئەم ڕۆژگارە سەختەو لە ڕێگای شیعرەکانییەوە بەرنگاری هەموو ئەو تە نگ چەڵەمەو ئەستەم و ناخۆشیانە بۆتەوە ، کە بەری خۆری عەشق و ئازادی و بەختەوەری لێ گرتوون. هەر بە پێی پێویستی ئەمانەش ناوەڕۆك و مەبەست و فۆرم و شێوازی شیعرەکانی لە دایك بووە. چونکە وەك دەزانین " کاری ئەدەبی دەربڕینی جیهان بینییە، هەروەها ئەو ڕێگایەیە کە بەهۆیەوە مرۆڤ تێڕوانینی خۆی دەخاتە ڕوو، تەعبیر لە هەستکردنی خۆی بە گەردوون و سەرجەم بوونەوەرو شتەکان دەکات، نوسەر شێوازێکی نوێ دەدۆزیتەوە ،بۆئەوەی تەعبیر لەم گەردوونە بکات و جیهانی خۆی دروست بکات " (عوسمان یاسین ،12،1993) بۆیە دەبینین شیعر و شیعریەت لەلای ئارام ساڵح دا هۆکارە لە پاڵ ئامانجدا ئەمەش وایکردووە بابەت و فۆرمی شیعرکانی لە چوارچێوەی ئیستاتیکیدا هاوتەریب بن

لە پشت ئەو فەلسەفە بەرزو پیرۆزەوە لەشیعرەکانیدا وەك ئەستێرە دەدرەوشێنەوە "سۆناتەکانی ئارام ساڵح کە بەدەیان ڕادان و لادان بە مرۆڤ کردنی بێ گیان و بەگیان ،بەڵگەی زەق و بەرچاون لە خوێندنەوەو قوڵبوونەوە و تێگەیشتن و تە ئویل کردن و لێکدانەوەی شیعرەکانی ،بۆمان دەردەکەوێ کە خودی ئارام چ گۆڕانکاریەکی لە شیعردا کردووە، کەدەتوانم بلێم لە زۆر شاعیری تێپەڕاندووە ، کە ناوبانگیان لە و زیاترە " (د. کەمال غەمبار ، 2017 : 50) ،هەروەها " یە کێك لەتایبەتمەندییەکانی شیعری ئارام ساڵح ڕەسەنا یەتیەکی شیعرییەکە ئەو بەئاستی شاعیرێکی خاوەن سەلیقەیەکی داستانی نزیك دەکاتەوە. شیکار کردنی چرکە ساتەکان لە چەشنی ڕاوکەرێکی زیرەك، دەست بەجێ توشی کۆمەڵێك شتمان دەکاتەوە وەکو: عاتیفە ، ئەندێشە ،ئەزموون ،خوتەو بۆڵەی دەروونی، ڕووداوە هەستیارەکان و زۆر شتی تر کە هەر یەکێکیان بە نۆرەی خۆیان دەتوانن تەرحێکی زۆر پتەو بن بۆ دارڕشاندنی چیرۆکێکی زۆر سەرنجڕاکێش و جوان " (زینەب یوسفی ،2014 : 9) بەم شێوەیە " لە ساڵی 1982 ، شاعیری ئەم لێکۆڵینەوەمان یەکەم شیعری خۆی بڵاوکردەوەو خۆی هەڵدایە سەرپشتی ئەسپەشێی شیعری نوێی کوردی ویەکەم کۆشیعری بەناوی (موژدەی مەرگی گەڕەلاوژە) لە ساڵی 1991 چاپ و بڵاوکردەوە . دەمەوێ بڵێم ، ئەوسەردەمەی ئەوشیعری تێدا کردە ئامرازی دەربڕینی بیرو هەست و هۆشی خۆی ،زمانی کوردی کەوتبووە سەر ڕێچکەیەکی تاڕادەیەك، تۆکمە و بە تواناو پێگەیشتوو و هەڵشێلدراو لەگەڵ زاراوە و فەرهەنگە نوێیەکانی سەردەم. ئەو هەر زوو دەرك بە بایەخی بێ سنوری زمان دەکات، بۆیە هەوڵی خۆ پڕ چەك کردن و تەیارکردنی خۆی دەداو دەکەوێتە خۆ دەوڵەمەندکردن لە مەعریفە جیاجیاکانی زمان و ئەدەب " (فازیل شەوڕۆ ، 2013 :124)ئەمەش بە تەواوی لە م کۆپڵە شیعرەدا دەردەکەوێت کەدەڵێ:

کە زەوی گەرمەتای دێتێ،
هەور زوو دەستی بـارانی،
دەخاتە سەر نێوچەوانی ! (ئارام ساڵح ،2013 : 51)
هەست ناسکە،
هەور کەدڵی توند دەبێت،
هۆن هۆن باران ،
بەچاوانیا دێتە خوارێ!! (ئارام ساڵح ، 2013 ، 52)

-دووە م بەرهەمی شیعری شاعیر کە بە ناونیشانی (نهێنیەکانی ژێر لێوی حەقیقەت)هلە ساڵی 2005 چاپکراوە " کە لە 38 کورتیلە شیعر پێکهاتووە ، دوای ئەوە لە ناوبڕێکی تر لە لاپەڕە (48) هوە دەست پێدەکات لە ژێر ناونیشانی(چەند وێنەیەکی ونبووی نێو ئەلبوومی پایز) ئە میش (15)کورتیلە شیعرەو (5) شیعری کورت و لەوانە درێژتری تێکەوتووە ،شاعیر جوانکارییەکی زۆری نواندووە هەست و سۆزی لە شێوەی هەناسەیەك ،بروسکەیەك ،خورپەیەك دەربڕیووە، بیروخەیاڵی لە گەڵ هەست و نەست و سۆزدا هەڵشێلاوە"(د. هاوژین سلێوە ، 2013 : 129)،فەریدوون پێنجوێنی دەڵێ: " بە بۆنەی خوێندنەوەی کتێبی (نهێنییەکانی ژێر لێوی حەقیقەت)ی ئارام ساڵح ، دەبیت ئەوە بڵێم کە ڕوانین لە شیعردا، ئەو تە ماشاکردن و دنیا بینییەیە کە هونەر دەکاتە ڕوانگە و سۆنگە نەك مەنتق و زانست و ئە وشتانە. ڕوانینی هونەری بەومانایە هاوسێیەتییەکی باشی هەیە لە گەڵ ئەو ڕوانینە ئەفسانییە و میللیەدا کەسەردەمانی زوو مەنتیقی بیرکردنەوەو لێکدانەوەی مرۆڤی بەرایی بووە، پاشماوەی ئەوڕوانینە ئەفسانەیی و میللییە لەو بەرهەمەی ئارام ساڵح دا لەزۆرجێدا بەدی دەکرێ،بێگومان ئارام نەهاتووە هەر یە کسەر ئەم ڕوانینە ئەفسانییە و میللییە بکاتە ڕوانگەی خۆی و ڕێ بە خۆی نادات واوەتر چاو هەڵخا "(فەریدوون پێنجوینی ،2007 : 7)هەر چۆنێك بێت سەرئەنجام شاعیر بە هۆی ئەو بارودۆخە ناهەمووارەی تێیدا ژیاوە لە لایەك و خەمی گەورەی لە دەستدانی ئازیزترین کەسی لە لایەکی دیکەوە،تەمی نامرادی و هەوری ڕەشبینی و ڕۆمانسیەت باڵی بەسەر شیعرەکانیدا گرتووە. ئەمەش یەکێکە لەو نموونە شیعریانەی کە دەڵێ:

لە نێوانی ،
مێرگی نەوس و
گورگی ترسا ...
ئەوبەرخۆڵانەی ئارەزووم
چەند گوناهن !! (ئارام ساڵح ، 2005 : 10)

سێیەم بەرهەمی شیعری ئارام ساڵح کە بەناوی (ئەوین ژەن)ە نزیکە لە شێوازی شیعری هایکۆوە، لە(28) شیعر پێکهاتووە لە دووتویی 106 لاپەڕەداو ، لە ساڵی 2013 چاپ و بڵاوکراوەتەوە. جێی ئاماژە پێکردنە شاعیر لەم بەرهەمە شیعری یە دا شیعرەکانی بەهۆی زمانێکی سادەو ڕەسەن و کاریگەرو لە سنوری ئەندێشەیەکی قوڵ و فراوان و بێ بندا و لەچوارچێوەی وێنەیەکی پڕئیستاتیکیەت وجوان و ڕازاوەو ڕۆمانسیدا دەربڕیوە، کە هەر هەمووی لە چواردەورە ی ئیشق و ئەوین و خۆشەویستی خەماویدا دەخولێتەوە،کە تاڕادەیەکی زۆر توانیویەتی لە پاڵ ڕەگەزەکانی سروشتدا بەشێوەیەکی هونەریانە داهێنان و تازەگەری لە شیعرەکانی بکات و بەمەش تا ئاستێکی زۆر بە رز بە بەردەوامی و زیندوویەتی و نەمری بە شیعرەکانی ببەخشێت ." بۆ باسکردن لە دەفتەرە شیعری (ئەوین ژەن)پێشتر پێویست بەوەدەکات، باس لە دوو ڕێبازی شیعری بکرێت : بزوتنەوەی شیعری ئیماژیزم و شیعری هایکۆیی . خوێندنەوەی ئەوین ژەن لە پەیوەندی نێوان ئەم دوو شێوازە شیعرییە پتر لە جیهانی شیعری(ئارام ساڵح) مان نزیك دەکاتەوە، چونکە فۆرم وپێکهاتەی شیعری ئەم دەفتەرە شیعرە هە ڵگری کۆمەڵێك خەسڵەتی هاوبەشە لە گەل شیعری ئیماژیستی و

هایکوییە. شیعرەکانی شاعیر شیعرێکی نیگران و خەمبارە بەڵام ڕەشبین و خەمۆك نییە ،جیهان پڕلە مەترسی دەبینێ، بەڵام هیوا بڕاو نییە ، نەدۆڕاوە ،بە ڵام گەمەچییەکی باشی ژیانیش نییە" (عەبدولخالق یەعقوبی ، 2016 : 55 ،56) ،ئەمش یەکێکە لە نموونە شیعرەکانی کە دەڵێ:

(فریاد ڕەس)
لەم بەستەڵەکی ژینەدا،
کوا فریاد ڕەس ؟
مەگەر لێوە لەرزەی ڕۆحمان،
بدەینە بەر هە تـــاوی ماچ ! (ئارام سالح ،2013 : 14)

ئەوین ژە ن
بە هەتاوی نیگەرانی،
پسۆك بووە ژێ ی عاتیفەم ،
ئەی ئەوین ژە ن ،
من ئەزانم ،
ئاوازەکەت زۆر بزێوە
تکا ئەکەم
لەسەرەخۆ پەنجەت بزێوە . (ئارام سالح ،2013 : 16)

2- شێوازی شیعرەکانی شاعیر:

أ – ڕەسەنایەتی وشەو زمانی شیعری شاعیر:

زمان گرینگترین هۆکاری لێك تێگەیشتن و پێشکەوتنی مرۆڤایەتییە. لە بواری ئەدەبی و شیعریشدا ڕۆڵی سەرکی و بەرچاوی هەیە ." پۆل ڤالیری دەڵێت شیعر زمانە و شاعیر لە ڕێگای زمانەوە بنیاتی شیعری دادەمەزرێنێت " (جەبار ئەحمەد ، 2008 : 55) هەروەها دکتۆر کەمال غەمبار دەڵێ: " زمانی شاعیر بە دروستکردنی بوونە نوێیەکە ڕۆڵی بەرچاو و هەستپێکراوی هەیە زمانێکی بە جوڵەی نوێیەو، داینەمۆی گۆڕانکاری و بەرەو پێشچوونەو ، ئەو زمانەی شاعیر زمانێکی کراوەی عەقڵانییە ، زمانی مەیوی داخراو نییە، بۆیە سیمای داهێنانی تێدایە (د.کەمال غەمبار ،2016 :196) لە هەمان کاتدا دکتۆر عەلی تاهیر بەرزنجی سەبارەت بە زمانی شیعری شاعیر دەڵێ: " لە نامیلکە شیعری نهێنیەکانی ژێر لێوی حەقیقەت دا ئارام سالح بە زمانی شیعر دیالۆگ لە گەڵ خۆی و شتە کپکراوەکان دەکات. لە هەمان کاتیشدا هەر خۆی پێیان دەڵێ نەپێکەنینم ونەگریانم بەڵکو لە خەڵوەتی نێوجەنگەڵی وشەدا غەیب دەبم ، لە لۆجیکی شیعریشدا وشە ناسنامەیە و شیعریش بە پێی لۆجیك کارناکات " (د. عەلی تاهیر بەرزنجی ، 2006 ، 3).هەروەها ڕەخنەکاری ئەکادیمی دکتۆر ئازاد ئەحمەد بەم شێوەیە شیکاری دەقە شیعرییەکانی شاعیردەکات و دەڵێ:" ئارام کەم بەڵام جوان دەنوسێ،وشە گەلی ڕەسەنایەتی بە هێڵەگی زمان و لێکسیك دەنوسێ،ئارام دەنوسێ نانوسێتەوە.هەروەها دەڵی : زمانی شیعری لای ئارام سالح لە لوتکەی هەندێ پەندی تایبەتی ڕێکخستن و داناندا ،سەرتاپای بونیاتی زمانی داگیر دەکا ، لاسەنگی لە نێوان ماك و بنەما ، زمانی وێنەیی ڕیتم و ئاوازەکاندا شیعرایەتی کزدەکا، شیعریەت لە ناخی بونیاتێکی پوختەو قوڵ و پڕ لە چە ڤی پێکهاتن دروست دەبێت شاعیر هەوڵ دەدا لە پرۆسەی بونیاتی دەقدا ، بەداهێنان بابەتێك بهێنێتە ئاراوە ، بە تەواوی لە دەقێکی ترو بابەتێکی دیکە دا جیاوازبێت (د. ئازاد ئەحمەد ،چاوپێکەوتن9،11 ، 2018) ئەوەی لێرەدا جێی ئاماژەکردنە ئەوەیە کە ئارام سالح خاوەنی فەرهەنگ و زمانی تایبەت بەخۆیەتی و ڕەسەنایەتی ووشە و زمان بوونەتە ناسنامەی شاعیرو پێی دەناسرێتەوە . بەتایبەتی شێوەزاری کۆیە تاڕادەیەکی زۆر لە شیعرەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە. وەك لەم کۆپلە شیعردا زۆر بە زەقی دەردەکەوێ کە دەڵێ:

بەڕووت و قوتـــــی خەوتووە ،
لە سەر تەژگە سەرمای زستان ،
تومــــــەز زۆر کفتە دارستان ! (ئارام سالح ،2013: 44)

یان دەڵێ :

سوڕ دەزانم ،
لە پڕ ڕۆژێ
چاوی دلم وشك دەکاو،
شەنگەبی ڕۆحم دەوری.
باخی ناخم ،
ڕەنگی خەزانی گرتووە ،
پایز لە چاومانا دەرژێ ،
چیبکەم لە دەست ،
زێلوی وەسوەسەی هیجرانت ،
کە چۆتە نێو گەرووی بوونم و ،
بێسرەوتن ،
خوێنم دەمژێ. (ئارام سالح ، 2013 :11)

لێرەدا شاعیر بەهۆی فەرهەنگ و زمانە ڕەسەن و تایبەتییەکەی خۆیەوەو لە جیهانی بێسنوری ئەندێشە تێژو فراوانەکانیەوەو لە چوارچێوەی وێنەیەکی شیعری پڕ جوانی و ئیستاتیکیەوە توانیویەتی تاڕادەیەکی زۆر سیمای داهینان و تازەگەری لە شیعرەکانیدا بێنێتەکایەوە.

ب- ئاوازو ڕیتمی شیعری:

ڕیتم و مۆسیقا بەیەکێ لەڕەگەزە سەرەکییەکانی شیعر دادەنرێت سیمایەکی جوان و پڕجۆش و خرۆش بە شیعر دەبەخشێت، بۆیە " بە قەد ئەوەی کە شاعیر تەرازووبەندی لە نێوان فۆرم ناوەرۆکدا سازکردوە، کێش و ڕیتم و ترپەی مۆسیقای ناوەوەو دەرەوەی شیعرەکانی پاراستووە، بەپێچەوانەوە زۆربەی زۆری شاعیرانی سەردەم لایەك لە کێش و سە روا ناکەنەوە، ئەوە لەکاتیکدا بوونی کێش و سەروا جۆرە مۆسیقایەك دروست دەکەن کە زمانی شیعرەکە بەرجەستە دەکات " (د. کەمال غەمبار ،2016 :187)

ئارام سالح یەکێکە لەو شاعیرانە ی لە داڕشتنی بنیاتی مۆسیقای شیعریدا دەستێکی زۆرر باڵای هەبووە ،خاوەنی گوێیەکی مۆسیقی بەرزو هارمۆنیەکی جوانی شیعری بووە. هەر ئەمەش وای کردووە مۆسیقای شیعری لە شیعرەکانی شاعیردا پێگەیەکی کاریگەرو سەرنج ڕاکیشی هەبێت . وەك لەم کۆپلە شیعرەدا خۆی دەنوێنێ کەدەڵێ

گەر هەور کۆنە شێت نییە ،
بۆ هەموو دەمەو بەهارێ ،
تەرزەو باران تێکەڵ دەکا،
بروسکەی لە چاوان دەبارێ (ئارام سالح ،2013 :52)

لێرەدا شاعیر بەپێ ی پێویستی بابەت و فۆرمی شیعرەکە کێشی هەشت بڕگەیی خۆماڵی بەکارهێناوە، لە پاڵ سەروایی (ڕێ)دا کە لە چوارچێوەی هارمۆنیەکی زۆرر

جوان و چێژداردا داڕشتووە. بەمەش توانیویەتی لەڕێگای مۆسیقای شیعرییەوە، نەمری و زیندوویەتی بەشیعرەکانی ببخشێت.

ج- وێنەی هونەری:

وێنەی هونەری شیعری پانتایەکی گەورەو فراوان و بەهێزی لەشیعری شاعیران دا هەیەوچێژوخۆشی وئیستاتیکیەتی پێدەبەخشێت . لە هەمان کاتدا " وێنەی شیعری یارمەتی خوێنەری هۆنراوە دەدات بۆچێژو تام وەرگرتن لە هونەری دروست بوونی وێنەی جوان خۆبەخش " (کەریم شارەزا ،1997 : 6) هە ر سەبارەت بەمە نوسەرو ڕەخنەگر" سیدی لویس دەڵێ : وێنەی شیعری لەسادەترین واتایدا وێنەیە بە وشە " (هیتللەر ئەحمەد حەمەد ،2001 : 5) .هەروەها " وێنەی شعری هۆکاریکە کە لەم ڕێگایەوە شاعیر دەتوانێت پەیوەندی نێوان بیرو هەست و سۆز یاخود ئەو پەیوەندییە ی لە نێوان مادەو خەیاڵدا هەن چەسپاوو جیگیریان بکات " (د.محمد غنیمی هیلال،1997: ص424) هەر لەم ڕووەوە دکتۆر ئەکرەم خامۆش سەبارەت بە وینە شیعرییەکانی ئارام سالْح و ئەو دەقە شیعریانەی باسی پایز دەکات دەڵێ: " شاعیر مەدلولاتی تازەی بە سیمای پایز بەخشیوە، کە شاعیرانی پێش ئارام ئەو تەجاوزەیان نەکردووە ،واتە شاعیرانی پێش ئەو گوزارشتی سیمای پایزیان لە دەقە کانیاندا تەنها تابلۆی غەمگینی و لایەنی ڕەشبینی و ماتەمی تێدا ڕەنگی داوەتەوە، بەپێچەوانەوە لەتابلۆی پایزی ئارام ساڵح دا گەشبینی و جریوەی ئەستێرەی پایەی شیعری ئاورینگی دەدرەوشێتەوە"(د.ئەکرەم خامۆش،2006 :3) ئەمەش نمونەیەکی شیعرییە لەو بارەیەوە کە دەڵێ:

تەنها پایز،
سیحری جوانی ،
لەش و لاری درەخت دەزانێ.
هێواش هێواش ....ڕووتی دەکاتەوەو دەیشوا
13)بەدەستی نەرمی بارانی

(ئارام ساڵح ،2013 :

د- ئەندێشەی شیعری:

ئەندیشە ڕووبەرێکی بێسنوری لە هەموو بە رهەمیکی شیعری و ئەدەبی و هونەریدا هەیە، بەتایبەتی لە دەقی شیعریدا زۆر جار دەگاتە لوتکە. هە ر ئەمەش وای کردوو جێگای بایەخی شاعیران بێت بەگشی و لای شاعیریش بە تایبەتی. چونکە " خەیاڵ ڕەگەزێکی سەرەکی شیعرە، یەکێك لە نهێنیە کانی شیعریش وێنەی شیعرییە کە لە سەر بنچینەی خەیاڵ و ئەندێشە بنیات دەنرێت " (سە عد فاروق شێخبزێنی،2011: 96) جگە لەمەش دەتوانین بڵێین " ئەندێشە ئەوهێزە داهێنەرەیە کەدەتوانێ بچێتە قوڵایی ڕاستیەکانەوە و سروشت بەم شێوەیە بخوێنێتەوە کە هێمایە بۆجیهانێکی قوڵ و بەربڵاو. " (د. محمود الربیعی ،1975: 92) ، هەروەها" ئەندێشە ڕۆڵێکی سەرەکی دەبینێت لە بەرجەستەکردنی شیعردا. لەبەر ئەوە ئەندێشە بۆخۆی دەبێتە سەرچاوەی داهێنان لای ڕۆمانتیکیەکان" (د. عبداللة عساف , 1996 : 72) لە هەمان کاتدا " بەلای ڕۆمانسیەکان ئەندێشە تاکە هێزە کەشاعیر دروستی دەکات لەبەرئەوەی ئەندێشە شتێکی پیرۆزە " (سیرمۆریس بورا ،1976 : 6) لە شیعرەکانی ئارام ساڵحیشدا ئەندیشەیەکی قوڵ و فراوان و بێسنور بەدی دەکرێت. کە لە گەلێك سەرچاوەی ڕەنگاو ڕەنگ و جۆراو جۆرەوە هەڵقوڵاوە و بووە بە ژیدەری تازەگەری و داهێنان. هە روەك لەم کۆپلە شیعرەدا بەزەقی خۆی دەنوێنێ کەدەڵێ:

ئاو ،
بە تریفە خۆی دەشوا ،
ئەو شەوانەی ،
تاڤگە مانگی لێ میوانە!!!

(ئارام ساڵح ،2013: 81)

2.3 تەوەرەی سێیەم: بە هرە و زەوق و سە لیقە و توانا شاراوەکانی(ئارام ساڵح) لە بوارەکانی ئەدەب و ڕاگەیاندن و بەرنامەو دیداری میدیای بینراودا :

ئەدەب و ڕاگەیاندن بە هەمووجۆرەکانیەوە بینراو و بیستراو و نوسراو ، وابەستەن بەیەکترەوە و تا ڕاددەیەکی زۆر کاریگەریان لە سەر یەکتردا هەیە. ئەمەش وای کردووە بەرهەم و دەرئەنجامی جۆراو جۆر لە م بوارانەدا بێتەکایەوە. " ئەوەی شیاوی ئاماژەپێکردنە ،ئەوەیە کە هەرچەندە ئارام ساڵحی شاعیر لە بەر ڕەوشی نالەباری سیاسی لەپێش ڕاپەڕین نەیتوانیوە وەکو پێویست شیعرەکانی بڵاو بکاتەوەو بە قە د قەبارەی خۆی بناسرێ، بەڵام دوایی ڕاپەڕین دەرفەتێکی باشی بۆ لواوە کە چ لەڕێگەی ڕۆژنامەگەری و چ لەودەرفەتەی بۆی ڕەخسابوو، لە ڕێگەی تەلەفزیۆن و پێشکەشکردنی دەیان ئەلقە لە بەرنامەی ئەدەبی و ئە نجامدانی دیدار لەگەڵ کەسانی ناودارو شاعیر و ڕۆشنبیر ، زیاتر بناسرێ و دوای چاپکردنی کۆمەڵە شیعری (موژدەی مەرگی گەڕەڵاوژە) لە ساڵی 1991 ، لە کۆمەڵە شیعری دووەمیدا (نهینییەکانی ژیرلێوی حە قیقەت)وەك شاعیرێکی ڕەسەن دەرکەوت و توانیویەتی لە م بوارەدا شوێنی شیاوی خۆی بکاتەوەو سەرنجی نووسەرو ڕەخنەگران ڕاکێشێ " (د.کەمال غەمبار ، 2016 : 22) ئەوەی لێرەدا بە پێویستی دەزانم کە جەختی لە سەر بکەمەوە ئەوەیە کە ئارام ساڵح نە ك تەنها لە بواری شیعردا ، بە ڵکو لە بواری ڕاگەیاندن و بەرنامەو دیدارو کاری میدیایی بینراویشدا زۆر بەتوانا لیهاتوو و لێزان و باڵادەستە . کە " لە ڕاستیدا سازکردنی (100) دیدار لە تەلەفزیۆنی گەلی کوردستاندا ،لەماوەی (10) ساڵی ڕەبەق بێ پچڕان و دابڕان وەك بەرنامەیەکی هەفتانەی داڕێژراو، کەبابەتی هونەری و ئەدەبی کۆمەڵایەتی بەخۆ دەگرێت،کارێکی بەهادارەو مایەی دەست خۆشییە ،بەتایبەتی لە گەڵ ژمارەیەك نووسەرو هونەرمەند ،کە(15) کەس لەوانە ئێستا لە ژیاندا نەماون کە بەچاوی خۆیان جارێکی تر ئەودیدارانە بخوێنەوە تابزانن چییان گوتووە،بەرنامەی (گوڵزاری ئەدەب و هونەر) بەپشووەکی درێژو هەناسەیەکی گەرم گوڕ لەتەلەفزیۆندا پێشکەشکراوە، کەسێکی ڕۆشنبیرو نووسەرو شاعیرو ڕۆژنامەوان کە (ئارام ساڵح)ھ شانی داوەتەبەر، لەخۆیی ڕادیتووە کەدەتوانێ ، ئەگەر گرفتی نەیەتە ڕێگا بە چاکی بەردەوام بێ ،لەهەمان کاتدا پێشکەشکردنی (100) ئەڵقە لە ڕۆژگارێکی وەك ئەو دە ساڵانی ڕابردوودا کە بێ گرفت و کێشە نەبوون و،لەکاتی وەڵام دانەوەدا ڕەنگە پەیوەندی بەکەسانی ترەوە هەبێ و ببێتە مایەی سەر ئێشە لە بۆی، بەڵام ئەو لەسەر ڕەوتەکە بەردەوام بووە و کارەکەی خۆی ڕاپەڕاندووەو، هەستی کردووە . کە ئەم دیدارو چاو پێکەوتنانە ، هەرچەندە دەچنەخانەی ئەرشیف و دەپارێزرێن، بەڵام ئەوکارێکی باشی کردووە، کە سیدییەکانی لای خۆی هەڵگرتووە ، ئیستا دوای بە تاڵکردنیان و نووسینەوەیان و چاپکردنیان بە سی بەش ، دەبنە سەرچاوەیەکی باش و کەلێنیك لە کتێبخانەی کوردیدا پڕدەکەنەوە، هەڵبەت سودێکی باشیشی بۆ ئەو کەسانە دەبێت کەبەدوایی زانیاری پێویست دەگەڕێن بەتایبەت لە بارەی ئە وکەسانەی کەلە ژیان و بەرهەم و هەڵس و کەوت و کەسایەتیان دەکۆڵنەوە"(ئارام ساڵح، 2012 : 4) .ئەوانەش نموونەیەکی دیاری ئەو شاعیرو نوسەرو ئەدیبە بەرزو ناودارانەن کە ئارام ساڵح لە زنجیرە بەرنامەکانی (گوڵزاری ئەدەب و هونەر)ی تە لە فزیۆنی کەناڵی کۆیە

دیدارو چاوپێکەوتنی لەگەڵدا سازداون وەك(شێرکۆ بێکەس، لەتیف هەڵمەت ،فەرهاد پیربال،ڤینۆس فایەق، شێرزاد حەسەن، خالید دلێر ،دڵسۆز حەمە، خالید جوتیار ،دلاوەر قەرەداغی، کەژال ئیبراهیم خدر ،عەبدولمەجید جەلی زادە، جواد حەمەد بەگ و زۆری دیکە.

3. بەشی دووەم : ڕۆڵ و کاریگەری ئارام ساڵح لەکۆڕو کۆبوونەوە و سیمینارو بواری ڕۆژنامەگەریدا

3.1 تەوەرەی یە کەم : پێگەی شاعیر لە کۆڕوکۆبوونەوەو سیمینارەکاندا:

ڕۆڵ و پێگەی شاعیر لە فراوانکردنی کتێبخانەی گشتی کۆیە، بە هەردوو شێوەی ئاسۆیی و ستونی و سازکردنی کۆڕو کۆبونەوەو سیمیناری ئەدەبی و هونەری و فیکر ی ، لە ئاستێکی زۆر بەرزو فراواندایە، بەتایبەتی دوای وەرگرتنی پۆستی بەڕێوەبەری بەڕێوەبەرایەتی کتێبخانە گشتییەکانی کۆیە ، ئە م دیاردەیە وەك ڕاستیەکی هاشا هەڵنەگر خۆی دەنوێنێ. هەرچەندە سەرەتای دروست بوونی کتێبخانەی گشتی کۆیە بۆ بەرواری (1-12-1957) دەگەڕێتەوە،کە شوێنی دروست بوونی کەوتبووە شوێنی ئێستای پارکی شەهیدانی قوڕەبەرازەو ،ژمارەی کتێبەکانی لەوسادا (10607) کتێبی جۆراوجۆری بەزمانەکانی کوردی و عربی و فارسی و تورکی و ئینگلیزی لە خۆگرتبوو . دواتر لە بەرواری 25-4-2006 تەلاری نوێی ئەم کتێبخانەیە دامەزراوە. کە 12 هۆڵ پێکهاتووە. لە ئێستادا کۆی گشتی ژمارەی کتێبەکانی کتێبخانە گشتییەکانی کۆیە بریتییە لە (44153)کتێبی جۆراوجۆرو بە زمانی جیاواز. کە بەشێك لەڕێژەی ئەم کتێب و ڕۆژنامانە بە هەوڵ و کۆششی تاکە کەسی و لەسەردەستی خودی شاعیر و ڕۆژنامەنوس ئارام ساڵح لەرۆژی دەست بەکاربوونی وەك بەڕێوەبەری ئەم کتێبخانەیە لەبەرواری 25-4-2014 تائێستا کۆکراوەتەوە، کە ژمارەیان (8386) کتێب و ڕۆژنامەی جۆراوجۆرە. ئەمەش رۆڵ و پێگەی بەرزی شاعیر لەم بوارەدا دەسەلمێنێ.(چاوپیکەوتن 17-9-2018) دکتۆر کەمال غەمبار دەڵێ: " ڕاستە کتێبخانە شوێنی کۆکردنەوەی کتێب و خوێندنەوەی سەرچاوەی زانست و زانیاری و خواستنەوەی کتێبە ،بەڵام کتێبخانەی گشتی حاجی قادری کۆیی ئەمڕۆ لە سایەی بەڕێوەبەری نوێی کتێبخانە گشتییەکانی کۆیە شاعیرو مافپەروەر ئارام ساڵح ،وەچەرخانێکی گەورە ی ڕۆشنبیری بە خۆوەدەگرێ و ،دەکرێ بڵێم دیاردەیەکی بەرچاوە کەمرۆڤی شیاو بۆ شوێنی شیاوە، کە لە م ماوە کورتەدا ڕووی گەشی ڕابردوو و ئێستای ڕۆشنبیری کۆیە دەردەخات کە کتێبخانەکە چەندین کۆڕی هەمە چەشنی ڕۆشنبیری و ڕێوڕەسمی ڕیزلێنانی کەسانی دیاری گرتۆتە باوەش و گۆڕانکاری بەسەرداهاتووە. کە هۆڵی تایبەت بە ژمارەیەکی زۆر کۆمپیوتەر تەرخانکراوە و جگە لە ڕێکخستنی هۆڵی خوێندنەوە ،هەڵبەت ڕاپەڕاندنی ئەم ئەرکانە بەو ڕێکوپێکییە تەقەڵایەکی زۆریان گەرەکە، ئەگەر خودی بەڕێوەبەر پەیوەندیەکی زۆری بەم خەڵکەوە نەبیت و نەکات ،کە لە کۆڕەکاندا ژمارەیەکی زۆری لە سنووربەدەر ئامادە دەبن "(د.کەمال غەمبار ،2015 :4) جێی ئاماژە پێکردنە کتێبخانەی گشتی کۆیە لە ساڵی پەنجاکانەوە تا ساڵی 2014 و ساتی دەست بەکاربوونی ئارام ساڵح ، وێڕای ئەو خزمەتە زۆرەی کردوویەتی ، بە لام لەو ماوە دوورو درێژەدا نەیتوانیووە ئەوەبکات کە ئارام ساڵح کردوویەتی .چونکە ئارامی شاعیر لە ماوەیەکی زۆر کورت و کەمتر لەپێنج ساڵ توانیویەتی گەورەترین و زۆرترین خزمەت بە بوارە جۆراوجۆرەکانی شیعری و ئەدەبی و هونەری و فکری و ڕۆشنبیری گشتی لە شاری کۆیە و کوردستان پێشکەش بکات و کتیبخانەی گشتی کۆیە بکاتە مەڵبەندیکی ڕۆشنبیری بەناوبانگ و چالاکی شاری کۆیە و ناوچەکانی دیکە . باشترین بەڵگەش بۆ ڕۆڵ و تواناو لێهاتویی و زەوق و سەلیقە ی لەڕادەبەدەری ئارام ساڵح لە م بارەیەوە ، سازدان و ئامادەکردنی ئە هەمووە کۆڕو کۆبوونەو سیمنارە ئەدەبی و هونەری و فکریانەیە کە لەو ماوە زۆر کورتە دا لە کتێبخانەی گشتی کۆیە ئەنجامی داون کە دیارترینیان ئەمانە ی خوارەون:

1-ئیواره کۆڕیك بە ناوی (ئەزموونم لە بواری شیعردا) بۆ (ڕەهبەری سەید برایم)لە بەرواری
2014-6-8

2- (لەگەڵ شیعرو ئاوازو گۆرانی)بۆ (د.ئەکرەم خامۆش)لە بەرواری 25-11-2014

3- (جارانی کۆیە و ئێستا لە ڕوانگەی پێشکەوتن و شارستانییەوە)بۆ (د.عەتیە حەمەسە عید)
2014-12-2

4- (بەسەرکردنەوەو ڕیزلێنانی دڵزاری شاعیر) 8-1-2015

5- (یادکردنەوەی شاعیرو فۆلکلۆر پەروەر خالید جوتیار)27-1-2015

6- (بەسەرکردنەوەو ڕێزلێنانی جەلال جوباری شاعیر) 10-2-2015

7- (یادکردنەوەو ڕێز لێنانی دڵداری شاعیر) 20-2-2015

8- (یادکردنەوەی سێوەی هونەر مەند) 17-3- 2015

9- (مێژوو و فەلسەفەی زەردەشت)بۆ ڕێکخراوی زەند 22-4-2015

10- (پێشەنگای فۆتۆگرافی بۆ فۆتۆگرافەر محەمەد مەهدی) 27-4-2015

11-(بەسەرکردنەوەو ڕێزلینان بۆ سیاسەتمەدار کەریم ئەحمە د و دڵزاری شاعیر)1-5-2015

12-(بەسەرکردنەوەو ڕیزلێنان بۆ ئەدیبو شاعیر و تێکۆشەر عوسمان مستەفا خۆشناو)9-6-2015

13-(یادکردنەوەی سەید برایمی شاعیر) 3-8-2015

14- (زنجیرە وۆرکشۆپەکانی تۆڕی چەتر سەبارەت بە کێشەی لاوان و بێکاری و کۆچی لاوان) لە بەرواری 13- 8- 2015 تا بەرواری 19-8-2015

15-(پرسی کۆنفرانسی ڕاگەیاندنی پرۆژەی گرفتی ئێستاو چارەیەك بۆ ئاینده بۆ تۆڕی چەتر) 17-9-2015

16 – (کردنەوەی بیست و سێیەمین پێشانگای هونەرمەندی گەورە هونەر عەبدولا)2-9-2015ا

17-(ئێواره کۆڕێك بۆ ئەدیب و نوسەرو ڕۆژنامە نوس فەرهاد عەونی) 15-12-2015

18-(ئێواره کۆڕێك بۆ سیاسەتمەدارو ئەدیب و نوسەرو وەرگێری کورد عەبدوڵای حەسەن زادە)
2016-4-1

19- (بەرزڕاگرتنی ڕۆژی جیهانی کتێب و خەڵاتی ڕێزلێنان بە بیست ئەدیب و نوسەر)
2016-4- 27

20- (کۆڕێکی شیعری بۆهەردوو شاعیرانی هەڵبجە ماردین ئەبو بکرو ساکار ئەنوەر)15-8-2016

21-(کۆڕێکی فکری دەربارەی چۆنیەتی مامەڵەکردنی دایك وباوك لەگەڵ تەکنەلۆژیای سەردەم) بۆتوێژەر چنور هادی 4-10 -2016

22-(مەڕاسیمی ڕێزلێنانی خەڵاتی زێرینی ئاڵای کوردستان بۆڕەخنەگری هاوچەرخ و بەتوانا دکتۆر کەمال غەمبار)18- 10 -2016

23- (کۆڕێکی یادکردنەوە بۆ نووسەرو ڕوناکبیر مامۆستا جواد حەمەد بەگ) 27- 2016-12

24- (کردنەوەی پێشانگای کتێب بۆکتێبخانەی هەورامان) 23-2-2017

25- (پێداچوونەوەیەك بە هونەری نووسین و خوێندنەوە بۆ نووسەرو ڕوناکبیر مامۆستا عەبدولڕەحمان سدیق) 24-4- 2017

26- (کاریگەری هۆشیاری تاك لەسەر تەندرووستی کۆمەڵگا بۆ دکتۆر دەوەن جەمال) 9-5- 2017

27-(مەڕاسیمی کردنەوەی کتێبخانەی گشتی سەید ئیبرام) 3-8-2017

28- (ناساندن و کردنە دیاری کتێبی حاجی قادری کۆیی و بڵاڤان)بۆنوسەرو ڕۆژنامە نووس پێشڕەوسەید برایم)7-11- 2017

29-(کردنەوەی پێشانگای شێوەکاری بۆ هونەرمەند کەمال ئیسماعیل) 27-11- 2017

30-(کردنەوەی پێشانگای کتێب بۆکتێبخانەی هەورامان)1-7- 2018

31- (ناساندن و کردنە دیاری کتێبی ئارامترین پەناگای ڕۆح بۆدکتۆر عبولواحیدئیدریس)
12-9- 2018 " (چاوپێکەوتن ،ئارام ساڵح :26-9-2018)

3.2 تەوەرەی دووەم : ڕۆڵ و کاریگەری شاعیر لە بوارەکانی پەروەردە و فێرکردن و چلاکی یە ژیارییە کاندا:

پەروەردەو فێرکردن بزوێنەرێکی سەرەکی بنیاتنانی کۆمەڵگاو پیشکەوتنی شارستانیە.لەهەمان کاتدا پرۆسەیەکی ڕێکخراوو بەرنامە بۆ داڕێژراوە، کە لە لایەنی پەیوندیدارەوە ئارستەکراوە بەمەبەستی گەیاندنی زانست و زانیاری بە تاکەکانی کۆمەڵگاو نەهێشتنی نەخوێندەواری و گەشەکردنی ئاراستەکانی تاکەکەس، بێگومان پەروەردە بریتییە لە فێربوون و بەدەستهێنانی توانا دیاریکراوەکانی تاکەکەس لە بوارە جۆراو جۆرەکاندا. لە پاڵ گواستنەوەی ڕۆشنبیری لە نەوەیەکەوە بۆنەوەیەکی دیکە. ئەمەش هۆکارێکە بۆ پەرەسەندنی سۆزو بەزەیی مرۆڤ و بووژانەوەی هەستەکانی و چاکردنی کردارو ڕەوشتەکانی. دیارە پەیوەندی نێوان پەروەردەو فێرکردن،پەیوەندیەکی تەواوی ئامانج و مەبەستەکانە، کە لەسەردەستی مرۆڤەکان دێتە کایەوە. کاریگەریەکی گەورەو بەهێزیشی لەسەر کۆمەڵگاو نەتەوەو مرۆڤایەتیدا هەیە،بۆیە فەرامۆشکردنی پەروەردەوفیرکرن لەکۆتایدا دەبێتە هۆی تێکدان و خراپ بوونی تەواوی کۆمەڵگا،چونکە ئەم بابەتە یەکێکە لە ئامرازە گرینگ و سەرەکییەکانی گۆرانکاری، وێڕای ئەمانەش سەرچاوەیەکیشە بۆ بەدەستهێنانی زانیاری و ژیانێکی جوانترو باشتر. شاری کۆیە لەو شارانەیە کە هەر لە کۆنەوە لانکەی زانست وزانیاری و روناکبیری و ئەدەب و هونەرو ئاوازو گۆرانی ڕەسەنی کوردی بووە. بەدەیان زاناو مامۆستای گەورەو شاعیرو نوسەرو هونەرمەندی بەتوانای تێدا هەڵکەوتووە ناوبانگیان بە هەموو لایەك بڵاو بۆتەوە، لە سەدەی نۆزدەوە بزوتنەوەی ئەدەبی فیکری وشۆڕشی هۆشیاری خوێندەواری لەم شارەدا بەڕادەیەکی زۆر بەرز پەرەی سەندووە. بە تایبەتی لە سەر دەستی شاعیران و نووسەران و ڕوناکبیرانی گەورەی وەك حاجی قادری کۆیی و شێخ ڕەزا و مەلای گەورە و دڵدارو سافی و عەونی و دلزارو خالید دلێرو زۆری دیکەش، هەر یەکە لەم شاعیرو نوسەروڕوناکبیرانە لە سەردەمی خۆیاندا وەك ئەستێرە لە ئاسمانی کوردستاندا درەوشاونەتەوە. لە سەردەمی ئێستاو لە قۆناغی هاوچەرخیشدا ئارام ساڵح یەکێکە لەو شاعیرو ڕۆژنامەنوسە ماندوونەناسانەی کە ڕۆڵی بەرچاو و کاریگەری لەبواری پەروەردەوفێرکرن و چالاکیە شارستانییەکانیشدا هەبووە، هەر بۆیە لەسەرتای دامەزراندنیەوە لەساڵی 1993 وەك مامۆستای پیشەیی لەدواناوەندی مهابادی کچان دەست بەکاربووە. کەبەشی پیشەیی ئەو خوێندنگایە لە بەشەکانی(گوڵ و سیرامیك و وێنەی ئەندازەیی و کارەبا)پێکهاتبوو،دواتر لە بەرواری14-5-1997 بۆتە یاریدەدەری بەڕێوەبەر بۆکاری هونەری، بە هاوکاری هاوپیشەو مامۆستا بەهرەدارو دەست ڕەنگینەکانی ئەوکاتە دڵسۆزانە خوێندکارانیان لەسەر پەروەردەکانی پیشەیی ڕادەهێنا، لە پاڵ خوێندنی وانە زانستی و وێژەییەکاندا،جگە لەمە مامۆستا ئارام و هاوپیشەکانی لەم بوارەشدا وەك سەربازیکی نەناسراو خزمەتی گەورەی کارە هونەری و پیشەییەکانیان کردووە. ڕۆڵی کارایان لە کردنەوەی پێشانگای ساڵانەی خویندگاکان هەبووە. زۆر جاریش لە سەر ئاستی کۆیە و هەموو شارەکانی کوردستان بەکارە هونەری و پیشەییەکانیان بەشداری چالاکییەکانیان کردووەو توانیویانە پلەی یەکەم بەدەست بهێنن .

3.3 تەوەرەی سێیەم : ئەزموون و تواناو لێهاتوویی شاعیر لە بواری ڕۆژنامەگەری نوسراودا :

ڕۆژنامەگەری یە کێکە لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی بواری ڕاگەیاندن و ئەرکی بڵاوکردنەوەو پەخشکردنی زانیاری هەمەچەشن بە ڕووداو وبابەتی جۆراوجۆر لە خۆدەگرێت . " ڕۆژنامەوانی نوسراو بۆسەردەمی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی دەگەڕێتەوە، ئەو کاتە ڕۆمانییەکان ڕۆژنامە ی نوسراویان دەردەکردو لە وجێگایانەدا هەڵیان دەواسی کە هەڵبژێردراوبوون بۆ ئەوەی ئەو پەیامەی کە لە ڕۆژنامەکەدا هە بوو بگاتە خەڵك "(د. سعد محمد ،2009 : 119)بێگومان هونەری چاپ و ڕۆژنامەوانی لە ئە وروپاوە گەیشتە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست . یەکەمین ڕۆژنامەش لە ڕۆژهەڵاتدا لە وڵاتی میسر لە شاری قاهیرە بڵاوبۆتەوە ،ئەویش ڕۆژنامەی (التنبیة) بووە ،کە بەزمانی عەربی لە لایەن فەرەنسیەکانەوە لەساڵی 1798بڵاوکراوەتەوە" (وریا جاف ،2007 : 4) هە روەها یەکەمین ڕۆژنامەش لە عێراق ڕۆژنامەی (الزوراء) بوو، لە 15-6-1869 لەسەردەمی مەدحەت پاشا بڵاوبۆتەوە ، کە چاپخانەیەکی لە پاریسەوە بۆهێنابوو, کەبەناوی ویلایەتەوە ناونرا،ڕۆژنامەی زەورا بە شێوەیەکی ڕێك و پێك بۆماوەی 49 ساڵ بڵاوبۆوە" (نەوشێروان مستەفا ،2012: 349) بە ڵام کاروانی ڕۆژنامەگەری کوردی لە ڕۆژنامەی کوردستانەوە دەست پێدەکات کە بۆ یەکەمجار لە قاهیرە لە لایەن مقداد مەدحەت بەدرخان بڵاوکراوەتەوە، لە ڕیکەوتی 22نیسانی 1898 ڕۆژنامەی کوردستان 31 ژمارەی لێ بڵاو دەبێتەوە، بە زمانی کوردی و تورکی نوسراوەو ڕۆژنامەکە هەر دوو هەفتە جارێك بڵاوبۆتەوە"(د. ئیدریس عەبدوڵا ،2008 : 3) شایانی باسە سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەری کوردی لە باشوری کوردستان بۆ ئینگلیزەکان دەگەڕێتەوە، کاتێك توانیان " دەزگایەکی چاپەمەنی و ڕاگەیاندن و پڕوپاگەندەی تایبەت بەزمانی کوردی دامەزرێنن. وابوو ئەمەیان بە ئەنجام گەیاندو ڕۆژنامەیەکی کوردی هەفتانەیان بەناوی(تێگەیشتنی ڕاستی) بڵاوکردەوە " (جەمال خەزنەدار ،2016 :223) دیارە وەك دەزانین کاری ڕۆژنامەنووسی پەیوەندیەکی توندو تۆڵی بەبواری ئەدەبیەوە هەیەو" ڕۆژنامەنوسی لەدایك بووی ئەودنیا ئەدەبییە فراوانەیەو لە سەرەتاکانی مێژووی خۆیدا بەردەوام ئەدیبەکان بوونەتە دەستپێکی کاروانەکەی. جنجاڵی ژیان زۆری دانیشتوان و هاتنەکایەوەی تەکنیك لە ئاستێکی باڵاداو هەوڵدان بۆ بەخێرایی گەیاندنی پەیامەکان ،لەدوورترین شوێنەوە بەخێراترین شێوەو بەکەمترین تێچوون و بۆزۆرترین خەڵك و ڕووبەریی جوگرافی، وایان کردووە

کە ئیدی تەنها زمانی ئەدەب و ژانەرەکانی ئەدەب ئەتوانن لەو بوارەدا کاربکەن، هەر لێرەوە تەرزێکی نوێی نووسین کەنوسینی رۆژنامە نووسیە هاتۆتەکایەوەو رۆژنامەکان لە دایك بوون و خزمەتێکی گەورەیان بەبوارە جیاجیاکانی ئەدەب و بڵاوکردنەوەی دەقە ئەدەبییەکان کردووە .(هەڤاڵ ئەبوبەکر ،2007 :190)ئەزموون و توانا و لێهاتوویی ئارام ساڵح لەبواری رۆژنامەوانیشدا، لە ئاست و پلەیەکی بەرزدایە. هەر لەو کاتەوەی کە پێشمەرگەو ئەندامی دەستەی نوسەرانی شاخ بووە، لە دوای راپەڕینیش ،" وەك رۆژنامەنووسێکی چالاك و ماندوونەناس لە ساڵی(1992) هوە لە رۆژنامەی کوردستانی نوێ و ئاڵای ئازادی و هەرێم و هاموون و گۆڤاری هاوچەرخ جێ پەنجەی دیارەو لە رۆژنامەی (هاموون) جێگری سەرنووسەر بووە،لە هەمان کاتدا هەر لەم گۆڤارەدا دووگۆشەی تایبەتی بەناوەکانی (بێ تورەبوون و راست و رەوان)هەبووە و لە میانیدا دیدو بۆچوونە ئەدەبیەکانی بڵاوکردۆتەوە"وێرای ئەمانەش لە مانگی گولانی 2010 لەگەڵ رۆژنامەنووس کەریم مەلا گۆڤاری هاوچەرخیان دەرکردووە،کەگۆڤارێکی ئەدەبی و رۆشنبیری مانگانە بووە،لەساڵی 1993 تاساڵی 2010 پەیامنێری کوردستانی نوێ بووە،دواتر لە ساڵی (2010)هوە وەك بەرپرسی نوسینگەی کۆیەی کوردستانی نوێ کاری کردووە" (ئارام ساڵح:2012 :5) بەم شاکارە ئەدەبی و رۆژنامەنوسیانەش توانیویەتی خزمەتێکی گەورە بەرەوتی ئەدەبی و رۆشنبیری شاری کۆیەو گەل و نیشتمان و نەتەوەکەی خۆی بکات.

4. ئەنجام :

1. شاعیرو رۆژنامە نووسی هاوچەرخ ئارام ساڵح یەکێکە لەو دەنگ و رەنگە جوان ورازاوانەی لە ژێر کاریگەری و رەنگدانەوەی ئەو ژینگە و بارودۆخە شیعری و ئەدبییە بەرز و مەزنە ی شاری کۆیەدا ، بە هێمنی داهێنانی گەورە و گۆڕانکاری فراوان و جوداکاری زەقی لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا کردووە.
2. جیهانبینی شاعیر ، لەفەزای شیعریدا،لە بەها ئەخلاقی و ئینسانییەکانەوە سەرچاوەی گرتووە ولە بارو دۆخ و ژینگەیەکی رەنگاو رەنگ جیاوازو پڕاو پڕ لە رووداوگۆڕانکاری وادا هاتۆتە ئاراوە،پەلکە زێرینەیەکی شیعری ناوازەی دروستکردووە. هەر بە پێی پێویستی ئەمانەش ناوەرۆك و مەبەست وفۆرم و شێوازی شیعرەکانی لە دایك بووە .
3. زمانی شاعیر زمانێکی سادەو ساکارە، بەڵام زیندوو رەسەن و پڕ جوڵەیەو چاوگەی داهێنان تازەگەرییە، لە هەمان کاتدا شاعیر خاوەنی فەرهەنگ و زمانی تایبەت بەخۆیەتی و رەسەنایەتی ووشە و زمان بوونەتە ناسنامەی شاعیرو پێی دەناسرێتەوە. بە تایبە تی شێوەزاری کۆیە تارادەیەکی زۆر لە شیعرەکانیدا رەنگی داوەتەوە.
4. لە شیعرەکانی شاعیردا فەنتازیا و ئەندیشەیەکی قوڵ و فراوان بەدی دەکرێت. کە لە گەلێك سەرچاوەی رەنگاو رەنگ و جۆراو جۆرەوە هەڵقوڵاوە و بووە بەژێدەری جوانکاری و نوێبوونەوە.
5. شاعیر نەك تەنها لە بواری شیعردا ، بە ڵکو لە بواری راگەیاندن ورۆژنامەگەری نوسراو و بینراویش دا، زۆر بەتوانا لێهاتوو و لێزان و باڵادەست بووە .کە " لە راستیدا سازکردنی (100) دیداری تەلەفزیۆنی لە گەڵ دەیان نووسەرو هونەرمەندو ئامادەکردن و پێشکەشکردنی ،بەرنامەی (گوڵزاری ئەدەب و هونەر) بە پشووەکی درێژو هەناسەیەکی گەرم گوڕ و رۆڵ و چالاکیەکانی لەرۆژنامە و گۆڤارەکانی و کوردستانی نوێ و و ئاڵای ئازادی و هەرێم و هاموون و هاوچەرخ ئەو راستیە دەسەلمێنێت.
6. رۆڵی ئارام ساڵح لە پەرەسەندنی کتێبخانەی گشتی کۆیە، بە هەردوو شێوەی ئاسۆیی و ستونی و سازکردنی کۆڕو کۆبونەوەو سیمیناری ئەدەبی و هونەری و فیکر ی ، لە ئاستێکی زۆر بەرزو فراوانداببووە، بەتایبەتی دوای وەرگرتنی پۆستی بەرێوەبەری بەرێوەبەرایەتی کتێبخانە گشتییەکانی کۆیە ، ئە م دیاردەیە وەك راستیەکی هاشا هەڵنەگر خۆی دەنوێنێ

5. لیستی سە رچاوەکان :

٥.١ لیستی سەرچاوەکان بە زمانی کوردی:

زینەب یوسفی ، دۆزینەوەی دەقی چیرۆك لە شیعرەکانی ئارام ساڵح دا ، رۆژنامەی هەولێر ، ژ 672 ، 2014 ، هەولێر.

سە عد محەمد خەتیب ،2009 ، ئاستەنگەکانی بەردەم ئازادی رۆژنامەنوسی لە جیهانی عەرەبیدا ، و : مەم بورهان قانع ،چاپخانەی چاودێر ، سلێمانی .

عەبدولخالق یەعقوبی ، 2016 ، وێنەی جوانی لە ئاوێنەی تەڵخی بووندا ،گۆڤاری باران ، ژ2 ساڵی یەکەم ، سلێمانی .

عەلی تاهیر بەرزنجی، 2006 ، خویندنەوەیەك بۆنهێنیەکانی ژێر لێوی حەقیقەت ،رۆژنامەی کوردستانی نوێ،ژ 4079 ، سلێمانی .

عوسمان یاسین ، 1999 ،بونیادگەری پێکهاتوویی میتودی لوسیان گۆلدمان ،چ1 ، هەولێر.

فازیل شەورۆ ، 2013 ، لێکۆڵینەوەی ئەدەبی ، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر .

فەریدوون پێنجوێنی، 2007،گوزەرێکی خێرا بەنێو دیوانێکی ئارام ساڵح دا ،رۆژنامەی کوردستانی نوێ ، ژ 527 ، سلێمانی.

کەریم شارەزا ،1997 ، وێنەیشیعری لە هۆنراوەی کوردی چۆن دروست دەبێت و بە چ هەستێك وەردەگیرێ، گۆڤاری رامان ژ 9 ساڵی یەکەم .

کەمال غە مبار ، 2016 ، بەرەو جیهانی شیعری چە ند شاعیرێك ، بەرگی دووەم ،چاپخانەی رۆشنبیری ، هەولێر.

کەمال غە مبار ،2017 ، گەشتێك بە قەسیدە بەهارییەکەی حاجی قادری کۆیی دا ،چاپخانەی زانکۆی سە لاحەدین، هەولێر.

کەمال غەمبار ،2008 ،بەرەوجیهانی شیعری چە ند شاعیرێك ،چ 1،دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس ، هە ولێر.

کەمال غەمبار ،2015 ،ئەو کتێبخانەگشتییەی بووە بە مەڵبەندێکی رۆشنبیری ،رۆژنامەی هەولێر،ژ 127 ، 2015 ،هەولێر .

نەوشیروان مستەفا ئە مین ، 2012 ، بەدەم رێگاوەگوڵ چنین ، بەرگی دووەم ، کۆمپانیای ووشە ،سلێمانی .

هاوژین سڵیوە ، 2013 ،خۆری دەق و ئاوێزەی ڕەخنە ،لە بلاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی ،هەولیر .

هەڤال ئەبوبەکر حسێن، 2007 ،چەشنە ئەدبی و ڕۆژنامەنوسییەکان، چاپخانەی شڤان ، سلیمانی .

وریا جاف ،2008 ، کاروانی رۆژنامەگەری کوردی ، چ1 ، سلیمانی .

ئارام سالح ، 2013 ، ئەوین ژەن ، چ 1 ، چاپخانەی زانا ، سلێمانی.

ئارام ساڵح ،2005 ،نهێنییەکانی ژێر لێوی حەقیقەت ، چ1 ،چاپخانەی سیما ،سلێمانی .

ئارام ساڵح ،2012 ، پڕۆژەی 100 دیداری بلاو نەکراوە، بە شی یە کەم ،دەزگای چاپ و پە خشی حەمدی ،سلیمانی .

ئارام سالح محمەد ،1991 ، مژدەی مەرگی گەڕەلاوژە ، چاپخانەی ئەسعەد ، بەغداد .

ئەکرەم خامۆش ، 2006 ، درکاندنی چەند نهێنییەك لە نهێنییەکانی ژێر لێوی حەقیقەتی ئارام ساڵح دا ، رۆژنامەی کوردستانی نوێ ، ژ452 ، سلیمانی.

ئیدریس عەبدولا ،2008 ، لە بارەی رۆژنامەگەری کوردیی ، چ1 ،چاپخانەی خانی ، دهۆك .جەمال خەزنەدار ،2016 ، لە بابەت مێژووی رۆژنامەگەری کوردییەوە ،چ 1 ، چاپخانەی رۆژهەلات ، هەولێر

٥.٢ نامەی ئەکادیمی :

جەبار ئەحمەد حوسین ،2008، ئیستاتیکای شیعری کوردی ، نامەی ماستەر ،زانکۆی سەلاحەدین، کۆلێژی ئاداب ،هەولێر .

سەعد فاروق شێخبزێنی، 2011، بنیاتی هونەری لە شیعرەکانی ئەحمەد موختار جاف دا ،نامەی ماستەر، زانکۆی سەلاحەدین ،کۆلێژی ئاداب، هەولێر .

٥.٣ لیستی سەرچاوەکان بە زمانی عەربی :

سيرموريس بورا ، 1976 ، ت : جابر احمد عصفور , مجلة الاقلام , ع 11 , دار الشؤن الثقافية العامة , بغداد

عبدالله عساف ,1996, الصورة الفنية في قصيدة الرؤيا , ط1 , دار دجلة ,قامشلي , سورية

محمد غنيمي هيلال , 1997 , النقد الادبي الحديث, مطبعة دار العودة , بيروت

محمود الربيعي, 1975 , في نقد الشعر ,ط3 , دارالمعارف , مصر.